

VALODAS BAGĀTĪBU KRĀTUVE

Tu izzināsi, cik daudzveidīga ir valoda un kā tās bagātības izmantot dažādās saziņas situācijās.

Tu pratīsi

- izteikt domas par dzimtās valodas nozīmi savā dzīvē;
- iesaistīties sarunā par redzēto un dzirdēto, skatoties videosīžetus;
- izmantot vai izveidot aptaujas anketu, apkopot un prezentēt iegūto informāciju;
- saklausīt no literārās valodas atšķirīgu vārdu skanējumu, klausoties tekstu izloksnē;
- saskatīt dialektam raksturīgas pazīmes, lasot tekstu;
- saskatīt tekstos sinonīmus, noteikt apvidvārdus un izprast to nozīmi;
- uzrakstīt jautājumus par tekstu un atbildēt uz klasesbiedra sagatavotajiem jautājumiem;
- lietot ar datoriku saistītus vārdus un pievērst uzmanību jaunvārdiem;
- izveidot teksta satura plānu un atstāstīt tekstu;
- saskatīt tekstā frazeoloģismus, skaidrot to nozīmi;
- sadarbojoties pāri vai grupā, veikt radošus uzdevumus un prezentēt tos klasē.

DZIMTĀ VALODA

1. Izlasi Ulda Ausekļa dzejoli un pastāsti, kā tu saproti dzejoli ietvertu domu!

tu esi sargeņģelis valodai
 es esmu tāds pats sargeņģelis tai

to izdziedi kad sirds tev dziesmu rod
 to izdziedu kad sirds ko jaunu rod

to izraudi kad pārsteidz melnas bēdas
 to izraudu kad sāp man ļaunas pēdas

to sauc tu palīgā kad spēki plok
 to saucu kad man sīkstumu kāds zog

to apņem tu kad nogurst viņas prāts
 to apņemu kad šaubas viņu māt

to aizstāvi kad plēsējs lavās klāt
 to aizstāvu kad grib kāds niecināt

tu esi sargeņģelis valodai
 es esmu tāds pats sargeņģelis tai

un valoda mums sargeņģelis kļūst
 un valoda glābj grūtās stundās mūs

(Uldis Auseklis. "Kaķēns margrietīnās")

Strādājiet pāri

1.1. Pārrunā ar klasesbiedru atbildes uz jautājumiem par dzejoli!

- Ko nozīmē dzejolī izceltie vārdi un vārdu savienojumi? Ja nepieciešams, izmantojiet vārdnīcu!
- Kāpēc, jūsu prāt, dzejnieks lietojis vietniekvārdus "tu" un "es"?
- Kā, pēc dzejnieka domām, valoda mums palīdz dažādās dzīves situācijās?
- Ko, jūsu prāt, nozīmē būt valodas sargeņģelim?

1.2. Uzraksti (4 vai 5 teikumus), kā tu vari sargāt valodu!

1.3. Katrs nolaset uzrakstītos teikumus skaļi! Seciniet, kas jūsu darbos ir kopīgs!

Strādājiet grupā!

2. Noklausies teātra un kino režisores Martas Elīnas Martinsones un rakstnieka Arno Jundzes viedokli par valodu akcijā "Izdaļo valodu" Latviešu valodas aģentūras mājaslapā!

- Atver saiti <https://vards.valoda.lv/multimediji/>.
- Izlasi jautājumus 2.1. uzdevumā.
- Noskaties video, kuros savu viedokli pauž Marta Elīna Martinsons un Arno Jundze.
- Ja nepieciešams, klausīšanās laikā pieraksti svarīgāko.

Dari tā!

2.1. Atbildi uz jautājumiem par videosižetā dzirdēto!

8. darba lapa

Paraugš.

Nr. p. k.	Jautājums	Atbilde
1.	Kur teātra un kinorežisore Marta Elīna Martinsons smeļas iedvesmu?	
2.		

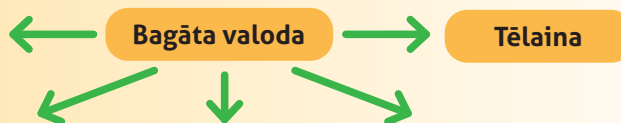
1. Kur teātra un kinorežisore Marta Elīna Martinsons smeļas iedvesmu?
2. Kuru senāku laiku rakstnieku darbos Marta Elīna Martinsons atrod interesantus vārdus?
3. Ko nozīmē režisores lietotie vārdi "vīzē" un "knirpis"?
4. Kāpēc kinorežisore augstu vērtē rakstnieces Margaritas Perveņeckas daiļdarbu valodu?
5. Ar ko rakstnieks Arno Jundze salīdzina valodu?
6. Kāda loma ir rakstniekiem valodas bagātināšanā?
7. Ko, tavuprāt, nozīmē Arno Jundzes izteikums "rakstniekam jābūt valodas sanitāram"?
8. Vai Arno Jundzes lasītais grāmatas fragments ieinteresēja tevi sameklēt un izlasīt šo grāmatu? Kāpēc?

Strādājiet grupā!

2.2. Apspriediet, ko nozīmē "bagāta valoda"! Kuras, jūsu prātā, ir svarīgākās atziņas, ko gūvat, noklausoties videosižetus?

2.3. Izveidojiet domu karti uz atsevišķas lapas, ietverot pazīmes, kuras raksturīgas bagātai valodai!

Ja tev pajautātu, kuras dienas gadā tu gaidi ar īpašu nepacietību, iespējams, tava atbilde būtu: dzimšanas dienu, vārda dienu, Ziemassvētkus. Svētki cilvēku apziņā saistās ar uzmanību, prieku, godināšanu, dāvanām. Interesanti, ka svētkus svin, arī godinot valodu.

3. Izlasi tekstu! Kādas atšķirības tu saskatīji svētku, atceres un atzīmējamo dienu nosaukumu pierakstā?

Latvijā ar likumu ir noteiktas svētku dienas, atceres un atzīmējamās dienas. Šajās dienās priecājamies par svarīgiem notikumiem mūsu tautas dzīvē, svinam tradicionālos svētkus, godinām dažādu profesiju pārstāvjus u. tml. Latvijai nozīmīgi svētki ir Latvijas Republikas Neatkarības atjaunošanas diena (4. maijā) un Latvijas Republikas Proklamēšanas diena (18. novembrī). Savukārt 11. novembrī atzīmējam Lāčplēša dienu. Skolēniem un skolotājiem nozīmīga ir Zinību diena (1. septembrī). Skolotājus godinām viņu profesionālajos svētkos – Skolotāju dienā (oktobra pirmajā svētdienā).

Strādājiet pāri!

3.1. Izpētiet vietnē likumi.lv Latvijas Republikas likumu par svētku, atceres un svinamajām dienām! Seciniet, kā raksta dažādu svētku, atceres un atzīmējamo dienu nosaukumus!

Dariet tā!

- Atveriet saiti <https://likumi.lv/ta/id/72608-par-svetku-atceres-un-atzimejamam-dienam>.
- Pierakstiet secinājumus un 3–5 piemērus.

3.2. Pastāsti, kuras minētās dienas (3., 3.1. uzd.) tev ir īpaši svarīgas!

3.3. Kuru svētku noslēguma dienas norise, tavuprāt, atspoguļota attēlā (30. lpp.)?

4. Izlasi informāciju par atzīmējamajām dienām, kas veltītas valodai!

Starptautisko dzimtās valodas dienu kopš 1999. gada atzīmē 21. februārī, un tās galvenais mērķis ir pievērst uzmanību katras valodas vērtībai un veicināt valodu un kultūru daudzveidību visā pasaulē. Uzzināt vairāk un papildināt savas zināšanas par dzimto valodu vari, izmantojot vietni [letonika.lv](https://www.letonika.lv/dzimtasvalodasdienu.aspx) (sk. <https://www.letonika.lv/dzimtasvalodasdienu.aspx>).

Valsts valodas dienu pirmo reizi atzīmēja 2021. gada 15. oktobrī. Svētku, atceres un atzīmējamo dienu kalendārā to iekļāva pēc Valsts prezidenta ierosinājuma, lai īpaši godinātu latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu Latvijā. Latviešu valodas aģentūra rosināja iesaistīties akcijā “Latviešu valoda man ir...”. Akcijas dalībnieki, turpinot apgalvojumu “Latviešu valoda man ir...”, izveidoja domu un atziņu kopumu, kas ataino latviešu valodas lietojuma paradumus, vērtības un attieksmi pret valodu ikdienas situācijās. Iepazīties ar iesniegtajām pārdomām vari vietnē vards.valoda.lv.

4.1. Izmantojot informāciju par atzīmējamajām dienām, papildini ierakstus kalendāra lapiņās! Iezīmē savos pierakstos līdzīgas kalendāra lapiņas pēc parauga vai izmanto 9. darba lapu!

9. darba lapa

21. februāris

1. Atzīmējamās dienas nosaukums.

2. Kurā gadā pirmo reizi atzīmēta?

3. Kāpēc atzīmē šo dienu?

Paraugs.

15. oktobris

1. Atzīmējamās dienas nosaukums.
2. Kurā gadā pirmo reizi atzīmēta?
3. Kāpēc atzīmē šo dienu?

4.2. Uzraksti pārdomas "Latviešu valoda man ir..." (30 vārdi)!

Strādāji grupā!

10. pielikums

4.3. Apkopojiet uzrakstītās pārdomas izstādē klasē vai skolas bibliotēkā!

4.4. Ja tevi interesē, kā latviešu valoda kļuvusi par valsts valodu, ieraksti *Google* meklētājā "Latviešu valodas stāsts" un izpēti piedāvātos materiālus!

11. pielikums

4.5. Novērtē, kā tev sokas temata "Valodas bagātību krātuve" apguve! Turpini teikumus!

Es uzzināju

Es sapratu... .

Es protu

Es gribu noskaidrot

VĀRDU KRĀJUMA DAUDZVEIDĪBA

Senos laikos Latvijas teritorijā dzīvojušas vairākas tautas: lībieši, kurši, zemgaļi, sēļi, latgaļi. Viņu dzīves pieredze un valodas īpatnības ir saglabājušās mūsdienu latviešu valodā. Tu jau noteikti zini, ka Latvijā ir piecas latviešu vēsturiskās zemes: Kurzeme, Zemgale, Latgale, Sēlija, Vidzeme. Katrā no šīm zemēm ir saglabājušās kādas tikai tām raksturīgas kultūras, sadzīves un darba tradīcijas, tautastērpi, arī valodas īpatnības jeb izloksnes un dialekti. Senos laikos gandrīz katrā apvidū runāja mazliet citādi.

Par dialektiem un izloksnēm plašāk tu mācīsies vecākajās klasēs.

Dialekts ir plašākā apvidū vēsturiski izveidojies valodas paveids.

IEVĒRO!

Izloksne ir sīkāka vēsturiski izveidojies kādas latviešu vēsturiskās zemes valodas paveids.

10. darba lapa

5. Izveido aptaujas anketu vai izmanto 10. darba lapu! Iztaujā 2 vai 3 tuviniekus (piemēram, tēti, mammu, vecmāmiņas, vectētiņus, krustmāti, krusttēvu), lai noskaidrotu viņu piederību latviešu vēsturiskajai zemei un interesantus/ zīmīgus valodas piemērus!

Dari tā!

- Izpēti darba lapā piedāvāto aptaujas anketu (vai veido savu). Ja vēlies, veic tajā papildinājumus.
- Ja veido savu aptaujas anketu, izpēti shēmu.
- Lai noteiktu, kurā latviešu vēsturiskajā zemē atrodas aptaujājamo dzimtā vieta, izmanto karti 33. lpp.

IEVĒRO!

Aptauja ir noteiktu ziņu, informācijas vākšana, izmantojot jautājumu kopumu.

Aptauja var būt **mutiska** vai **rakstveida**. Mutisko aptauju ieteicams ierakstīt diktofonā vai telefonā, lai vēlāk noklausītos vēlreiz.

Aptaujas anketai jābūt pārskatāmai. Nedrīkst būt kļūdu.

Atzīmē uz aptaujas anketas, kurš no tuviniekiem tiek aptaujāts.

Lapas augšpusē uzraksti nosaukumu
Aptaujas anketa: "Valoda manā dzimtā (ģimenē)".
Uzraksti sasveicināšanās frāzi un paskaidro, kāds ir aptaujas nolūks.

Sagatavo konkrētus jautājumus.
Izmanto dažādus jautājamus vārdus:
kas?, kur?, ko?, kāpēc?, kā?, kāds? u. c.

Numurē jautājumus.
Jautājumiem var piedāvāt atbilžu variantus izvēlei vai atstāt brīvu vietu atbildes rakstīšanai.
Var izmantot nepabeigtos teikumus.

Aptaujas anketas beigās uzraksti:
"Paldies par aptaujai veltīto laiku!"

5.1. Apkopo iegūto informāciju un sagatavo stāstījumu par veikto darbu un tā rezultātiem! Stāstījumu ieteicams papildināt ar vizuālu materiālu, kurā ietverta svarīgākā un interesantākā informācija.

- Pārskati aptaujā iegūto informāciju.
- Pārdomā, kurus aptaujā iegūtos faktus varētu attēlot uzskatāmi (kolāžā, shēmā, Venna diagrammā u. c.).
- Sagatavo stāstījumu, izmantojot šādu plānu:
 - ✗ ievadā pastāsti, kurus ģimenes locekļus aptaujāji;
 - ✗ galvenajā daļā iepazīstini ar aptaujas rezultātiem, demonstrē uzskates materiālu;
 - ✗ nobeigumā secini, kas tev izdevās un kas sagādāja grūtības.
- Vingrinies pastāstīt raiti un pārliecinoši.

Dari tā!

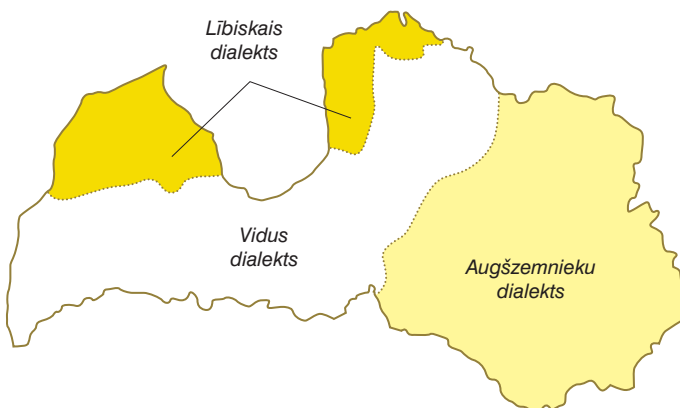
5.2. Novērtē savas prasmes iegūt, apkopot un prezentēt aptaujā iegūto informāciju!

12. pielikums

Nr. p. k.	Apgalvojums	Jā	Nē	Ko varētu darīt citādi?
1.	<i>Es protu izmantot piedāvāto aptaujas anketu vai izveidot savu.</i>			
2.				

1. Es protu izmantot piedāvāto aptaujas anketu vai izveidot savu.
2. Es protu aptaujāt tuviniekus.
3. Es protu apkopot informāciju par tuvinieku piederību latviešu vēsturiskajai zemei.
4. Es protu izvēlēties interesantus valodas piemērus no aptaujas anketas.
5. Es protu izveidot stāstījumu par aptaujas rezultātiem.
6. Es protu izveidot vizuālu materiālu stāstījuma papildināšanai.
7. Es protu runāt raiti, izmantojot vizuālo materiālu.

6. Izpēti kartē latviešu valodas dialektu aptuvenās robežas!

6.1. Salīdzini dialektu karti ar latviešu vēsturisko zemju karti (33. lpp.) un uzraksti, kuri valodas dialekti sastopami katrā vēsturiskajā zemē! Turpini teikumus!

1. Kurzemē 2. Zemgalē 3. Vidzemē 4. Sēlijā
5. Latgalē

6.2. Noklausies, kā latviešu tautas pasaka par mušu skan dažādās izloksnēs (sk. <https://valoda.lv/valsts-valoda/dialekti/>)!

Dari tā!

- Uzmanīgi noklausies 2 skolotāja norādītos vai arī izlozētos tekstus.
- Klausoties pievērs uzmanību šādiem vārdiem: muša, lācis, pērties, pirts, mācēt, saukt.
- Uzraksti saklausītās atšķirības norādītajos vārdos tabulā.
- Norādi tabulā dialekta nosaukumu un izloksni.

11. darba lapa

Paraugs.

Vārds literārajā valodā	... (dialekts/izloksne)	... (dialekts/izloksne)
<i>muša</i>		
<i>lācis</i>		

Strādājiet pāri!

6.3. Pārrunājiet, kādas grūtības bija, veicot šo uzdevumu!

7. Lasiet Ulda Ausekļa dzejoļus un centieties noteikt, kuram dialektam teksts atbilst!

Strādājiet pāri!

- 7.1. Paskaidrojiet, kā noteicāt dialektu! Pārrunājiet, kuras ir spilgtākās dialekta īpatnības, salīdzinot ar literāro valodu!

Rāznas bārzi

aiz **azara bolti** bārzi
saule boltus auklējusi
vēji boltus **nūputuši**
zvaigznes boltus turējušas

sīnu boltu šalli
skrīnu boltā boltumā
un man **leidzi**
boltais **lobreiteņš**

(Uldis Auseklis. "Kaķēns margrietīņās")

dundžiš

dundžiš **zupe**
ber **dōdz sāl** un **pipper**
tad ir **dūš** un **mēl**
gudr un **stiper**

dundžiš **valad**
sāl un pipper klāt
to ne **prussak** nevar
dacent pēc **sōv prāt**

pasōl pulke valad
pulke **āter** zūd nez kur
dundžiš valad
sāl un pipper tur

(Uldis Auseklis. "Kaķēns margrietīņās")

VĀRDNĪCA

bārzs – bērzs

azars – ezers

bolts – balts

nūpust – nopūst

sīt – siet

skrīt – skriet

leidzi – līdzi

lobreiteņš –
labrītiņš

dundžiš –
dundadznieks,
cilvēks, kurš dzīvo
Dundagā

dōdz – daudz

dūš – dūša

valad – valoda

prussak – prusaks

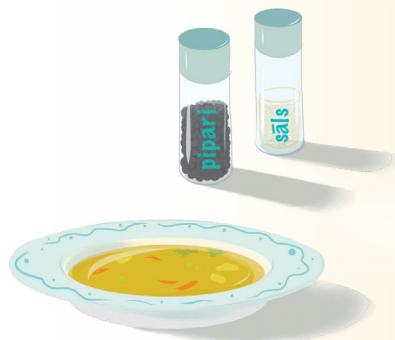
dacent – dancināt

sōv – sava

pasōl – pasaulē

pulke – daudz/
daudzas

āter – ātri

IEVĒRO!

Apvidvārdi ir vārdi, ko lieto izloksnēs noteiktā apvidū un ko var izmantot sarunvalodā, personāžu valodā daiļliteratūrā.

7.2. Lasi dzejoli "Ēdoles vārdi"!

Ēdoles vārdi

Ēdolē
senus vārdus man dzirdēt ļauts
grozu te par ļoci dēvē
upenes par zustrenēm sauc

diķi kurkst un lēkā naģes
tante galdā pampāļu bļodu ceļ
bet aiz pliederiem klēgā zosis
slamstīgo zostēviņu peļ

kurzemnieciski vieds
mājās uz Rīgu braucu
un tos knišļus kas knišļojas ceļā
it kā mīļāk par knaušiem saucu

(Uldis Auseklis. "Kaķēns margrietīnās")

7.3. Izraksti no dzejoļa "Ēdoles vārdi" sinonīmu pārus!

7.4. Uzraksti sinonīmus dzejolī lietotajiem vārdiem! Ja nepieciešams, izmanto vārdnīcu! Tev palīdzēs arī zīmējumi.

naģe

pliederis

vieds

pampālis

klēgāt

pelt

7.5. Secini, kā autors atveido Ēdoles puses valodu!

8. Izlasi Baibas Apermanes tekstu!

Pēterim ļoti patīk sarunas ar vecmāmiņu. Viņam ir **visko-losālākā** vecmāmiņa! Viņa zina mīklas, pasakas, bet visinteresantākie ir viņas dzīves stāsti.

Ievilcis vecmāmiņu aiz rokas savā istabā, Pēteris apsēdina viņu dīvānā un lūdzošā balsī saka:

– Pastāsti man vēlreiz, kā tu pirmo reizi uz Rīgu brauci!

Plūškoks

Varde

– Labi, labi. Bet ko nu es tā bez darba sēdēšu. Atnes man no virtuves tupeņus.

– Tupeņus?

– Nuja! Tev tak tie tik ļoti garšo! Un pats man palīdzēji rudenī novākt.

– Ā! Tu gribēji teikt – kartupeļus.

– Tas jau pa tai jaunai modei.

Pēteris dodas uz virtuvi, sameklē maisiņu ar kartupeļiem un jau pagriežas istabas virzienā, kad izdzird:

– Neaizmirsti tuteni!

“Tutenis... Kas tas tāds? Laikam nazis kartupeļu mizošanai. Vai tiešām nevar pateikt pareizā latviešu valodā?!”

Zēns paņem arī nazi un atgriežas istabā.

– Tagad pastāstīsi?

– Pastāstīšu, pastāstīšu, – atbild vecmāmiņa, lūkodamās apkārt. – Bet vai kurvis jums ir?

Pēteris bezspēcīgi noslīgst krēslā iepretim vecmāmiņai. Viņa patiešām ir **kolosāla** – īsta mīkla!

8.1. Uzraksti iesāktos jautājumus par tekstu!

1. Kāpēc ...? 2. Kas ...? 3. Ko ...? 4. Ko nozīmē ...? 5. Kas ir ...? 6. Kā sauc ...? 7. Kā literārajā valodā sauc ...? 8. Kā citādi var pateikt ...?

8.2. Samainieties ar jautājumiem un katrs uzrakstiet atbildes! Pārrunājiet atbildes!

Strādājiet pāri!

8.3. Kāpēc, tavuprāt, Pētera vecmāmiņu var saukt par “mīklu”?

8.4. Paskaidro, kā tu saproti vecmāmiņas sacīto “pa tai jaunai modei”!

8.5. Noskaidro vārda “kolosāls” nozīmi vārdnīcā un padomā, vai ir pareizi veidot formu “viskolosālākais”! Pamato savu atbildi!

Vai tu zini, ko nozīmē peidžers, diapozitīvs, fakss? Vēl pirms gadiem 20 tie bija jauni vārdi valodā. Pajautā vecākiem, varbūt viņi vēl atceras, ko nozīmē šie vārdi.

Valoda, īpaši vārdu krājums, nepārtraukti mainās, jo pasaulē ik dienu rodas jaunas lietas, parādības, kuru apzīmēšanai vajadzīgi vārdi. Jo straujāk attīstās dažādas dzīves jomas, kā zinātne, tehnika, māksla, jo straujāk valodu papildina jauni vārdi. Ir jaunvārdi, kuri ātri nostiprinās valodā, jo cilvēki tos pieņem un sāk lietot, bet ir vārdi, kuri valodā neiedzīvojas. Visbiežāk jaunus vārdus darina ar piedēkļiem vai piedēkļiem (pēcapstrāde, lietotne), kā arī veidojot salikteņus (augšupielāde). Dažkārt noder jau valodā esoši vārdi, kuri iegūst jaunu nozīmi, piemēram, “pele” ir gan dzīvnieks, gan datora palīgierīce.

9. Izlasi Baibas Apermanes tekstu un paskaidro, kāpēc zēna un vecmāmiņas sarunā rodas pārpratums!

Pēteri interesē datorika. Viņš pilda ne tikai obligātos mājasdarbus, bet meklē arī informāciju internetā un apgūst jaunas prasmes. Un vēl Pēterim patīk dalīties ar savām zināšanām. Parasti gan viņš visu stāsta tētim, bet šodien vecāki devušies ciemos un mājās ir tikai Pēteris un vecmāmiņa.

– Vecmāmiņ! Vecmāmiņ!

Vecmāmiņa ielūkojas istabā.

– Nāc, es tev iemācišu lādēties!

– Vai dieniņ, bērns! Kā nu tā var! Tā nav pieklājīgi!

– Mēs skolā šodien mācījāties.

– Skolā?!

– Jā, skolotājs mums parādīja, kā augšupielādēt un lejupielādēt...

VĀRDNĪCA

termins – vārds vai vārdu savienojums, kas apzīmē noteiktu jēdzienu kādā zinātnes, tehnikas, mākslas nozarē

žargons – valodas paveids, ko parasti savā starpā lieto kādas grupas pārstāvji, piemēram, skolēni, vai kādas profesijas pārstāvji

9.1. Apvieno salikteņu daļas un pareizi uzraksti 7 vārdus, kuri saistīti ar datoriku!

algo

atmiņa

emocij

hiper

ielāde

lapa

lejup

mājas

ritms

saiste

saite

tieš

zib

zīme

9.2. Izvēlies trīs salikteņus un iesaisti tos katru savā teikumā, lai atklātos to nozīme!

Lai tu būtu zinošs un justos droši, darbojoties internetā, labus padomus vari atrast vietnē drossinternets.lv. Piemēram, pildot 9.1. uzdevumu, noderīgu informāciju vari iegūt, izmantojot Vaifija interneta alfabētu (sk. <https://drossinternets.lv/lv/info/vaifija-interneta-alfabets>).

Dažkārt ikdienā dzird lietojam dažādu valodu (visbiežāk angļu un latviešu) sajaukumu **terminu** vietā. Piemēram, *tiksimies online, uzraksti čātā, atver failu, kancelē* u. c. Vārdi **žargonā** piesārņo valodu, tie ne visiem ir zināmi un saprotami, tādēļ var radīt pārpratumus un apgrūtināt saziņu.

9.3. Uzraksti žargonvārdus literārajā valodā! Ja nepieciešams, izmanto elektronisko vārdnīcu Tēzauris (www.tezauris.lv)! Iesaisti uzrakstītos vārdus teikumos, atklājot to nozīmi!

iečeket

fails

kompis

meils

on-line

10. Lasi Baibas Apermanes teksta "Cietais rieksts" 1. fragmentu un prognozē, kas varētu notikt turpinājumā!

Cietais rieksts

(1. fragments)

Pēteris sēž savā istabā pie galda un dusmīgi veras uzdevumu burtnīcā.

"Kāpēc latviešu valodas skolotāja vienmēr uzdod tik grūtus uzdevumus? Šodien pat – kaut kādi tur fraze-fraze-. Tfū, pat domās izrunāt nevaru, kur nu vēl uzrakstīt un izskaidrot veselas piecas **frāzes!** Nē, man labāk patīk matemātika. It īpaši cietā rieksta uzdevumi."

Zēns satrūkstas – aiz durvīm skan šļūcoši soļi.

"Vecmāmiņa!" zēna galvā pazib doma.

Durvis veras. Parādās sirma galva.

– Pēterīt! Vakariņas jau galdā! Nāc!

– Jā, jā, vecmāmiņ! Es tūlīt! Tikai izpildīšu pēdējo uzdevumu.

Vecmāmiņa aizver durvis. Šļ ūcošie soļi attālinās. Viss apklust.

Pēteris stingri lūkojas uzdevumu burtnīcā. Klusums un nogurums paveic savu – puikas galva slīd lejup, līdz noslīgst uz rokām, kas noliktas uz galda. Acis aizveras.

"Es tikai brītiņu. Pavisam īsu brītiņu..." Līdz ar šo pēdējo domu zēns ieslīgst miega apskāvienos.

VĀRDNĪCA

frāze – *šeit*: runas vienība, vārdu savienojums

IEVĒRO!

Frazeoloģisms – ar valodas tradīciju nostiprināts stabils vārdu savienojums, kurš jāuztver **pārnestā nozīmē**.

Piemēri.

pamieļot acis – ar patiku skatīties; kad pūcei aste ziedēs – nekad

Vārdi pēc nozīmes

Vārdi tiešajā nozīmē

nosauc priekšmetus, parādības, īpašības, darbības tieši, piemēram, *balta krāsa*

Vārdi pārnestajā nozīmē

nosauc parādību netieši, uz līdzības pamata, piemēram, *balta patiesība*

10.1. Lasi teksta "Cietais rieksts" 2. fragmentu un salīdzini savu prognozi ar autores stāstīto!

Cietais rieksts

(2. fragments)

1. Viņu pamodina skaļa sanoņa. Pēteris atver acis. Tās pašas plaši **ieplešas izbrīnā**. Zēnam garām laižas milzīgas bites, nesdamas spainišus ar putekšņiem. Pēteris **paveras** apkārt. Kā viņš nokļuvis ziedu pilnā pļavā? Un kas tas par mežu turpat netālu? **Palūkojies** prom no meža, Pēteris ierauga **vītenrozēm noaugušus** vārtus. Vārtu augšā kaut kas rakstīts. "Interesanti – uz kurieni ved šie vārti?"
 2. Bet domāt nav laika. Mežā atskan milzu zvēra **sāpju brēciens**. Lūst koka zari, kaut kam krītot lejup. **Būkš! Kritējs nonācis uz zemes! Dun** smagi soļi, un, **aizkaitinātu** bišu bara pavadīts, no meža **izlēpato** lācis. Viņš dodas taisni uz Pētera pusi! Pēteris pielec kājās un **ņem kājas pār pleciem**. **Skrien, ko māk!** Kājas zēnu nes aizvien tuvāk vārtiem. Aizmugurē aizvien tuvāk skan **dobjie** soļi. "Nepaspēšu!" **zēnam saļogās kājas**.
 3. Vārti plaši atveras. Tajos stāv kurmis un māj Pēterim ar ķepu. – Šurp! Ātri! Pēteris **saņem pēdējos spēkus** un **traucas** uz priekšu **vēja ātrumā**. Vārti jau **ar roku aizsniedzami**. Te pēkšņi kāja aiz kaut kā aizķeras, un zēns krīt! "Viss!" Pētera galvā **pazib doma**.
- Re, nu! **Mazs cinītis gāž lielu vezumu!** – kurmis **izsmējīgi bilst**. Nu, nē! Pēteris nepadosies kaut kādam mazam cinītim! Viņš pielec kājās un iesteidzas pa vārtiem! Vārti tūlīt pat aizveras, un **vītenrozēs paslēpj** zēnu no saniknotā lāča skatieniem.
 4. Zēns elsdams atspiežas pret vārtiem. – Sveicināts Gudro frāžu ciematā! – viņš dzird. Pēteris pagriežas uz runātāja pusi un tikai tagad aptver, ka tas ir kurmis. – Sveicināts! – zēns pieklājīgi atbild. Kurmis pamāj un pagriežas uz promiešanu. Zēns viņam pievienojas. – Kāpēc jūsu ciematu sauc par Gudro frāžu ciematu? – Katrā frāzē slēpjas gudrība. Un mums patīk to atrast. Drīz vien gājēji nonāk pie kurmja alas.
 5. Kurmis apstājas, lai palaistu cie miņu pirmo. Pēteris ielūkojas alā. – **Tumšs kā akā!** – viņam neviļus izsprūk. – Vareni! Tu arī zini gudru frāzi! – kurmis priecājas. – Tad tev te būs laba dzīvošana. Pēteris satrūkstas. – Dzīvošana?! Es negribu te dzīvot! Es gribu mājās!

- Nezinu, kur bijušas tavas mājas, bet, ja reiz esi šeit ieradies, tad tev te jāpaliek.
- Nē, nē! Man jādodas mājup! Nekur nav tik labi kā mājās!
6. Lllabii teiktsss! – Pēterim aiz muguras atskan šņāciens.
- Pēteris salecas un pagriežas apkārt uz papēža. Zalktis!
- Zēns jūt – šņācējs būs labvēlīgāks attiecībā uz viņa vēlmi atgriezties mājās.
- Kā lai atgriežos mājās? – zēns ievaicājas.
- Tev jāatmin gudrība, kas slēpjas frāzzzēēē!
- Gudrība, kas slēpjas frāzē?
- Kurmīšs nokreks. Zēns pagriežas pret viņu.
7. – Mums ir konkurss, kurā minam, kura frāze vislabāk kaut ko raksturo. Uzvarētājs balvā var saņemt vienas savas vēlmes piepildījumu.
- Bet minēt var tikai vienu reizzz-ziiii!
- Un konkurss ir tikai vienu reizi gadā...
- Pētera skatiens šaudās no kurmīša pie zalkša un atpakaļ.
- Es piedalos!
8. Visi trīs dodas ceļā. Drīz vien viņiem pievienojas dažādi zvēri, rāpuļi un putni. Visi mēro ceļu kā ūdeni mutē ieņēmuši.
- Kurp mēs ejam? – Pēteris čukstus vaicā kurmīšim.
- Uz ezeru – atčukst kurmīšs.
- Ššš! Koncentrējietiessss!
9. Pie ezera jau priekšā bariņš frāzes gudrības minētāju.
- Konkursa vadītāja lapsa paziņo, ka šogad jāatmin, kāds ir ezers.
- Sākas minēšana. Pēteris klausās un vēro. Drīz būs viņa kārtā.
- “Ko lai saku?” zēns sēž kā uz adatām.
10. Te ezeram tuvojas slieku ģimene. Mātei galvā krāšņa cepure. Viņa ielūkojas katrā sīkākajā peļķītē, lai apbrīnotu sevi.
- Izzbeidzz spoguļotiesss! – slieku tēva pacietības mērs ir pilns.
- Es zinu! – pēkšņi iesaucas Pēteris.
- Gluds kā spogulis!
- Virss slieku iezaiģojas visas varavīksnes krāsas.
- Uzminēts! – pasludina konkursa vadītāja lapsa.
- Aizver acis un izsaki vēlēšanos! – kurmīšs steidzina Pēteri.
- Labu veikssssmiiii! – šņāc zalktis. Pēteris aizver acis...

– Pēter! Tu tā kā ūdenī iekritis! Nāc vakariņās! – vecmāmiņa sauc no virtuves.

– Nāku! Nekur neesmu pazudis. Minu frāzēs aplēpto gudrību.

10.2. Pastāsti,

- kas attēlots zīmējumā (43. lpp.);
- vai tev ir nācies dabā sastapt zalkti un kurmi;
- ko tu zini par šiem dzīvniekiem!

10.3. Kā ar valodas līdzekļiem attēlota zalkša valoda?

**10.4. Kas bija uzrakstīts vārtu augšā? Kas par to tekstā liecina?
Nolasi zīmīgākās rindas!**

10.5. Izraksti no teksta iekrāsotās frāzes (42. – 43. lpp.)! Uzraksti, kāda nozīme katrā no tām ietverta (kā citiem vārdiem var pateikt frāzē ietverto domu)! Ja nepieciešams, izmanto frazeoloģijas vārdnīcu!

10.6. Iemācies atstāstīt 1.–3. rindkopu tuvu tekstam pēc plāna!

Dari tā!

- Lai uzrakstītu plāna punktu, uzmanīgi izlasi rindkopu.
- Uzraksti katrai rindkopai jautājumu un atbildi uz to.
- Pasvītro atbildē atslēgvārdus.

Piemērs.

Kur zēns pamostas?

Zēns pamostas ziedu pļavā (kur?).

- Izmanto atslēgvārdus par plāna punkta pamatu.
- Plāna punktu veido kā vienkāršu stāstījuma teikumu bez izteicēja.

Piemērs.

Zēna pamošanās ziedu pļavā.

- Katru plāna punktu numurē un sāk jaunā rindā ar lielo sākumburtu, teikuma beigās liec punktu.

10.7. Centies atstāstījumā saglabāt autorei tēlaino valodu!

**Izmanto izceltos vārdus un vārdu savienojumus (42. lpp.)!
Noklausies un vērtē skolotāja norādīto klasesbiedru (3–5)
atstāstījumu!**

13. pielikums

10.8. Ja vēlies veikt sarežģītāku uzdevumu, uzraksti atstāstījumu!
Salīdzini uzrakstīto ar tekstu (1.–3. rindkopa)! Izmanto snieguma līmeņu aprakstā piedāvātos kritērijus un secini, kā tev veicies!

14. pielikums

10.9. Uzraksti 5 jautājumus par teksta 4.–10. rindkopu!

10.10. Samainieties ar jautājumiem un uzrakstiet atbildes!

Strādājiet pāri!

10.11. Novērtējiet un pārrunājiet viens otra veikumu!

- Izlasi klasesbiedra atbildes uz jautājumiem.
- Pārliecinies, vai atbildes atbilst informācijai tekstā.

Dari tā!

10.12. Sarīkojiet klasē Gudro frāžu minēšanas sacensības! Grupas darba plānošanā ieteicams izmantot 15. pielikumu.

Strādājiet grupā!

15. pielikums

- Katra grupa par savas komandas nosaukumu izvēlas vienu frazeoloģismu un paskaidro, ko tas nozīmē un kāpēc to izvēlējās.
- Katra grupa sagatavo vienu uzdevumu citām grupām.

Dariet tā!

Savienot frazeoloģismu ar tā nozīmes skaidrojumu.

Pierakstīt frazeoloģismam skaidrojumu.

Attēlot frazeoloģismu bez vārdiem tikai ar kustībām savai komandai, kura cenšas to atminēt.

Atrast tekstā frazeoloģismus vai aizstāt tekstā vārdu savienojumus ar iederīgiem frazeoloģismiem.

Uzminēt frazeoloģismu pēc zīmējuma vai attēlu kolāžas.

Uzzīmēt frazeoloģismu.

Cits uzdevums.

- Vienojieties, kāda balva būs sacensību uzvarētājiem.

NOVĒRTĒ
PRASMES!

- 11.** Novērtē, kā tu esi apguvis tematu "Valodas bagātību krātuve"! Atzīmē ar x, ja prasme apgūta! Uzraksti, kuras prasmes vēl ir jāpildveido!

16. pielikums

Nr. p. k.	Tematā apgūtā prasme	Apgūts (x)	Kuras prasmes vēl jāpildveido, lai tās apgūtu?
1.	<i>Protu izteikt domas par dzimtās valodas nozīmi savā dzīvē.</i>		
2.			

- Protu izteikt domas par dzimtās valodas nozīmi savā dzīvē.
- Protu iesaistīties sarunā par redzēto un dzirdēto, skatoties videosīžetus.
- Protu izmantot vai izveidot aptaujas anketu, apkopot un prezentēt iegūto informāciju.
- Protu saklausīt no literārās valodas atšķirīgu vārdu skanējumu, klausoties tekstu izloksnē.
- Protu tekstos saskatīt sinonīmus, noteikt apvidvārdus un izprast to nozīmi.
- Protu uzrakstīt jautājumus par tekstu un atbildēt uz klasesbiedra sagatavotajiem jautājumiem.
- Protu lietot ar datoriku saistītus vārdus un pievērst uzmanību jaunvārdiem.
- Protu izveidot teksta satura plānu un atstāstīt tekstu.
- Protu saskatīt tekstā frazeoloģismus, skaidrot to nozīmi.
- Protu, sadarbojoties pāri vai grupā, veikt radošus uzdevumus un prezentēt tos klasē.